

מדריך למורה - פעילות תצפית- השעם לברכות הנהנין

לב השיעור: פעולה קטנה השפעה גדולה

רעיון מרכזי:

אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל, כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה" (תהילים כד, א). ועוד אמרו: "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גזל להקב"ה ולכנסת ישראל" (גמרא: ברכות לה, ע"א). מכאן החיוב שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.

הרבי מקשה (התועדויות תנש"א חלק ג עמ' 437): הברכה לכאורה פודה את המאכל מהקדש לחולין. שואל הרבי: איך ייתכן כיצד ייתכן שפעולה קדושה של ברכה תוריד את הערך של דבר האוכל? שאלה נוספת- אם נתבונן בנוסח הברכה- אין כאן נטילת רשות וממילא אין כאן העברה לרשות אחרת. הברכה היא הודאה שה' הוא מלך העולם ואנחנו עבדיו. כאשר אנחנו מקבלים את מלכות ה' עלינו. כל המציאות שלנו היא האדון - ה'.

כאשר אנחנו הופכים להיות חלק מהאדון ובטלים אליו, מותר לנו ליהנות מכל מה שיש בעולם. כתוצאה מכך, נפתחים לנו צינורות של ברכה ושפע.

(ראו הלכות והליכות, חלק ב', הלכות סעודה וברכות, סוף פרק ט בהערות שוליים: הערה 1 עמ' 54) וכן הסבר והרחבה בהרצאה של הרב גיקובסון.

תכנים והפעלות

את השיעור תלווה מצגת מפעילה להלן הפירוט.

שימו לב: כאשר יהיה סימון של * - משימה בדף המלווה

שקף 2

• **שקף זה מובא גם ככרטיס כניסה בנפרד. ניתן להתחיל בכרטיס הכניסה ולהמשיך משקף 3**

מטרת השקף להכיר סוגים של ברכות באמצעות מיון

• כהקדמה לשיעור ניתן לעשות את הפעילות הבאה:

אילו ברכות אתם מכירים? בשקף יש מספר פריטים, הכיתה תתחלק לקבוצות או לזוגות. כל קבוצה תמייין את הפריטים **ל 3 קבוצות**, ותיתן שם לכל קבוצה.

ניתן להן את המשימה 2-3 פעמים, שיחשבו על קבוצות חלוקה שונות.

נשמע את הרעיונות של הקבוצות, **חשוב לציין שאין תשובה אחת נכונה**, וכל רעיון הגיוני יתקבל. לסיום נבהיר להם שאנחנו בוחרים לחלק ל-3 קבוצות לפי הגדרה הלכתית של סוגי הברכות. לאחר מכן נשמע את הרעיונות. ניתן להרים את המסך ולרשום את ההצעות השונות של התלמידים באמצעות טוש מחיק - שמות הקבוצות על הסלסילות, ובאמצעות קווים לחבר בין הפריטים לסלסילות

המתאימות. לאחר מכן, נראה שבלחיצה על הפריטים הם נכנסים לפי סוג הברכה. יש פריטים שניתן להכניס ליותר מסל אחד - למשל אננס הוא גם ברכות הנהנין וגם יכול להיות שהחיינו- ברכות השבח. ההדס יכול להיות ברכת המצוות בארבעת המינים וגם ברכות נהנין- ברכת הריח ועוד. נציע להם להביא דוגמאות נוספות. נכתוב במחברת סיכום קצר של הסבר כל אחד משלושת המושגים: ברכות שבח והודיה, ברכות הנהנין, ברכות המצוות.

'ברכות השבח וההודיה' - שהחיינו, ברכת הברק, ברכת הקשת, אננס(שהחיינו)

'ברכות הנהנין' - גלידה, אתרוג(ריבת אתרוגים), הדס (לברכת הריח), אננס

'ברכות המצוות' - הדס (למצוות 4 מינים), אתרוג (למצווה)

• ברכות הריח נכללות בברכות הנהנין.

שקף 3 - מתנסים ומברכים

מטרת השקף: להמחיש שלא תקין לקחת דברים ללא רשות, וגם כאשר משבחים מישהו ואחר כך נוטלים משהו מרשותו- זו אינה נטילת רשות והיא לא תקינה.

הערה חשובה. מקובל לומר שהברכה הראשונה היא נטילת רשות, אך צריכים להבין מהי הרשות כאן. אנחנו מגיעים בסוף למסקנה כי העובדה שאנחנו עבדיו של ה', ומקבלים את מלכותו באמצעות הברכה - התוצאה של זה היא - רשות שיש לנו לאכול.

התנסות שלב א'-

אפשרות 1 לפעילות: לקיחת החטיפים ב3 דרכים:

המורה יביא 3 שקיות בתוך כל שקית יהיה חטיף. המורה יזמין שלושה ילדים ולכל ילד פתק הנחיה (ראו נספח פתקי הנחיה מעוצבים לבנים ולבנות):

← פתק הנחיה 1: גש לשולחן המורה וקח שקית אחת ללא רשות.

← פתק הנחיה 2: לאחר שתלמיד 1 לקח שקית. אמור בקול מילות שבח למורה: איזה טוב ונדיב המורה, שהביא משהו טעים. המורה כל כך מתחשב ודואג לנו! לאחר מכן, גש לשולחן המורה, וקח את השקית השנייה.

← פתק הנחיה 3: לאחר שתלמיד 2 אמר מילות שבח ולקח את השקית. בקש יפה מהמורה רשות לקבל חטיף.

למורים אמיצים: כדי שהאירוע יהיה ספונטני ויעורר תמיהה, הוציאו 3 שקיות, ואמרו שהבאתם 3 הפתעות טעימות לשיעור, ובקשו לפני השיעור משלושה תלמידים (ללא ידיעת שאר הכיתה) להגיע ולעשות את ההנחיות מיד אחרי שתציגו את ההפתעות לפני הכיתה: אחד יגש וייקח. השני יאמר מילות שבח - איזו יופי המורה כל כך נדיב...וייקח, והשלישי יבקש: אפשר בבקשה את החטיף? ותנו לו רשות לקחת.

נשאל: מה ראינו כאן? מה המשותף בין כל הילדים- כולם לקחו ממתק. מה שונה?

(אחד לקח, השני שיבח ולקח והשלישי ביקש רשות).

מי נהג נכון? רק השלישי. למה? כי הוא ביקש רשות. ולמה השני לא נהג נכון, הוא אמנם שיבח, אך ולא ביקש רשות.

אפשרות 2 לפעילות:

במקום התנסות נספר לילדים שלושה מקרים:

1. אברהם מגיע להתארח אצל יוסף, לוקח מהארון ומהמקרר אוכל וכלים בלי רשות.
2. יצחק מתארח אצל יוסף, מודה לו מאד על האירוח, מחמיא לו על הבית היפה והכלים הנאים, לוקח מהארונות כלים ואוכל לביתו, בלי רשות.
3. דוד מתארח אצל אברהם, ומבקש ממנו רשות לאכול חטיף.

מה ההבדל בין שלושת המקרים?

האם ההתנהגות של אברהם תקינה, מדוע? האם ההתנהגות של יצחק תקינה, מדוע? מי התנהג כיאות?

מה ההבדל ביניהם? (אברהם לקח ללא רשות, יצחק שיבח והודה אך לקח ללא רשות, ודוד ביקש רשות)

נסיק: גם אברהם וגם יצחק לא נהגו כשורה. אמנם יצחק היה יותר נחמד, אך הוא גנב... נבדוק איך זה קשור לברכות. כדי להבין זאת. נלמד מהי משמעות הברכה.

שקף 4 - המקור לברכה ראשונה

מטרת השקף: להביא את המקור לברכה ראשונה

המעמד של ברכה ראשונה הוא מדרבנן. לעומת ברכת המזון שהיא מהתורה.

***** התלמידים ימלאו משימה 1 בדף המלווה- איתור הפסוק בסעיף.

שקפים 5,6 - רמזים לברכה ראשונה

מטרת השקפים: להבין את מקור תקנת חכמים לברכה ראשונה,

בשקף הקודם מצאתם את המקור שממנו למדו חז"ל שאסור להנות מהעולם ללא ברכה.

בלחיצת כפתור יופיע הפסוק "לה' הארץ ומלואה" (תהילים כד, א), בפרק כ"ד נאמר: "לה' הארץ ומלואה", נשאל: מה משמעות הפסוק? (הארץ וכל מה שיש בה שייכת לה')

בלחיצת כפתור יופיע פסוק מפרק קט"ז בתהילים: "והארץ נתן לבני אדם". נשאל למי הארץ שייכת לפי הפסוק השני? נעורר את הקושיה ששואלים חז"ל. למי אכן שייכת הארץ.

בלחיצה על סימן השאלה תופיע השאלה- שיש סתירה בין הפסוקים- למי הארץ- לה' או לבני אדם? תשובת חז"ל היא: כאן - קודם ברכה, כאן - לאחר ברכה. קודם ברכה - "לה' הארץ ומלואה", ולאחריה - "והארץ נתן לבני אדם". כלומר באמצעות הברכה הופך מה ששייך לה' לרשות האדם. נלחץ ונראה את התשובה בשקף.

שקף 7 - מתנסים ועכשיו מברכים

מטרת השקף: להבין שאמירת ברכה היא שבח ולכן, לא מובן מדוע היא מעבירה לרשות שלנו את מאכל.

התנסות שלב ב'- טעימה וברכה

ניזכר בהתנסות שהיתה בתחילת השיעור. נבקש משלושת הילדים שקיבלו את החטיף - לברך על החטיף וכולם יענו אמן. הם יברכו ויטעמו.

נשאל את המברכים מה חשבתם בזמן הברכה? (לעמוד על כך עד כמה חשוב לחשוב על משמעות

המילים שאנו אומרים).

התשובה המצופה: שאנחנו משבחים ומודים לה' שהכל נהיה ממנו.

הכל ממנו, עלינו לפקוח העינים ולראות את כל הטוב שהוא משפיע עלינו.

נשאל:

- באמירת הברכה ואכילה אחריה - למי אנחנו דומים ,
- לילד 1 או לילד 2 - ילד 2 (שלקח ולפני זה הודה ושיבח)
- מה יש לנו להודות לפני שנהגנו? במה ילד 2 טוב יותר מילד 1?

נחזק את הערעור:

נסיק: אמירת ברכה לכאורה אינה נטילת רשות אלא רק שבח לה'...הברכה היא הודיה ושבח לה' - במה מועילה ההודיה והשבח בכדי להנות מהאוכל?? נערער להם על הידע הקודם שלהם (ברכה =נטילת רשות).- השיעור נבין, מדוע שבח ה' בברכה ראשונה גורם לאוכל להיות ברשותינו.

שקף 8 - השאלה נשארת

נחזור על מילות הברכה ונזכיר שהבנו שהמילים מבטאים הודיה ושבח לה'.
נשאל: איך ע"י הברכה שבה אנו מודים ומשבחים את ה' שהכל ממנו, אנחנו מעבירים את ה"בעלות" על הארץ אלינו, ואנחנו יכולים ליהנות מהמאכלים בלי להיות גזלנים? הרי נוסח הברכה היא לא בקשת רשות?

שקפים 9-12 - משחק אדון ועבד

מטרת הפעילות: להגדיר את המשמעות של עבד ואדון ומערכת היחסים ביניהם.

במשחק יש היגדים, והתלמידים ממיינים את ההיגדים - להיגדים המתאימים לאדון או להיגדים המתאימים לעבד.

המסקנה ממשחק היגדים עבד ואדון- הרעיון שהעבד הוא רכוש האדון וחלק ממציאותו, ולכן הוא דואג לו כמו לעצמו... **תארו לעצמכם שהאדון הוא בעצמו מלך!** כאשר אנחנו חיים בהוויית היותנו עבדי ה'- מושפע לנו שפע ממנו ודאגה לכל צרכנו.

שקף 13 - חובות וזכויות העבד והאדון

לאחר המשחק התלמידים ימלאו את הטבלה בדף משימה מס' 2 * - טבלת השוואה בין עבד לאדון, ונסכם מהם החובות ומהן הזכויות של כל אחד מהם:

העבד: אינו מציאות לעצמו, ומקדיש את כל רגעיו לרווחת האדון, מצד שני מקבל כל צרכו וצרכי משפחתו ומחיתו.

האדון: נהנה משירותי העבד, בעל הבית על העבד, מחוייב לדאוג לרווחת העבד, לצרכיו ולצרכי משפחתו.

בלחיצת עכבר תתמלא הטבלה.

שקף 14 - מה מרוויחים עובדי ה'?

נערוך דיון- ה' הוא אדון הכל, למה משתלם להיות עבד ה'?

לכאורה בחיי היום יום אנחנו לא עבדים, לכאורה עדיף להיות אדון ולא עבד. כל זאת כאשר האדון הוא בן אדם. אבל להיות עבד ה' זה משתלם, כ' הוא אדון העולם, ובידיו תלויים כל חיינו, ואם הוא דואג לנו, אנחנו רגועים ושלווים.

בעזרת התמונות במצגת, נראה את הזכויות שלנו כעבדי ה' - למשל תמונה של איש מתקשה - ה' מסייע לנו לצאת מהקושי. קשרו בין התמונה לרווח של היהודי מכך שהוא עבד ה'. נדון גם בחובות שלנו מכך שאנחנו עבדי ה'.

חשוב לסכם ולציין שלהיות עבד ה' זו זכות אדירה וגם חובה ואחריות - זכות (הגנה, סיפוק כל הצרכים, רוגע נפשי כשאני יודע שהכל ממנו) חובה קיום תורה ומצוות - אי אפשר לעשות בכל רגע כל מה שרוצים, צריך לנצל את הזמן ללמוד תורה ולעשות את רצון ה'.

שקף 15 - חידה - למי מותר לאכול?

• שקף 15 - מובא רעיון משיחה של הרבי מתאים לכיתות גבוהות יותר

מטרת השקף: לחדד את משמעות שהעבד חלק מרכוש האדון

נציג חידה במצגת - תרומה ניתנת לכהן והוא יכול לאכול אותה בטהרה. התרומה אסורה לזר שאינו כהן.

למי מלבד הכהן ומשפחתו מותר לאכול ממנה?

עבד עברי של הכהן, עבד כנעני של הכהן, הבהמה של הכהן.

בלחיצה על כל אחד נקבל את התשובה אסור או מותר בלחיצות נוספות נראה אם כל אחד הוא קניין או לא קניין האדון.

עבד כנעני	בהמה	עבד עברי
מותר	מותר	אסור
קנין האדון	קנין האדון	אינו קנין האדון

ביאור הרבי, בפרשת יתרו תש"מ

התורה מצווה על תרומה מגידולי הארץ, לכהן. תרומה מלשון הרמה, הפרשה, אסור למישהו אחר לאכול את זה. מה הדין לגבי אכילת התרומה ע"י עבד? נאמר: "וכהן כי יקנה נפש- קנין כספו הוא" (ויקרא כב, יא)- עבד כנעני נהיה נכס האדון, חלק מהאדון, ולכן מותר לו לאכול מהתרומה. כנ"ל לגבי הבהמות. אך עבד עברי אינו הופך לקנין כספו של האדון, ולכן הוא נחשב זה.

• **הערה:** להבנת העניין חשוב להדגיש, כי המעמד של עבד עברי גבוה יותר מעבד כנעני. עבד עברי הוא אדם לעצמו, ולא חלק מהרכוש של האדון. לעומת זאת עבד כנעני נחשב לחלק מהרכוש של האדון (כמון הבית) ולא למציאות נפרדת. לכן, לעבד עברי שהוא אדם לעצמו- אסור לאכול מהתרומה כי התרומה היא של הכהן בלבד, לעומת זאת, לעבד כנעני מותר, כי הוא לא אדם לעצמו אלא נחשב לחלק מהכהן.

נערך דיון- האם אנו עבדים או אדונים? ה' הוא אדון הכל, למה משתלם להיות עבד ה'?

בחיי היום יום אנחנו לא עבדים, לכאורה עדיף להיות אדון ולא עבד. אבל אנחנו מבינים שבכל פרט בחיינו אנחנו תלויים בה' שהוא מלך העולם, להיות עבדיו, זה להיות חלק ממנו (העבד רכוש האדון וחלק ממנו), וככל שיהודי מתבטל והופך להיות עבד ה' - הוא חלק מה', ולכן זכאי לקבל את כל הטוב של העולם. יהודי כזה הוא רגוע ושליו, אין לו מחסור. ה' נותן לו את כל צרכיו בהרחבה.

שקפים 16,17 - מבינים מהי הברכה

מטרת השקף: לחדד את משמעות הברכה

כל העולם הוא קדוש לה', אם כן אסור לנו להשתמש בדברים שבו. כאשר אנחנו עבדים- רכוש האדון (הקב"ה) מותר לנו להשתמש כמו העבד של הכהן. (לבוגרים- כל העולם הוא כמו "תרומה" של הכהן)

✳ התלמידים ישלימו בדף המלווה את המילים- משימה מס' 4.
כמשוב על המשימה בלחיצת עכבר יופיעו המילים בקלזו ההשלמה.

שקף 18 - אהה.. אז כאשר אנחנו מברכים

מטרת השקף: לסכם את משמעות אמירת הברכה

נסיק שלמעשה, אמירת הברכה היא קבלת מלכות ה', וכתוצאה מכך יש לנו רשות לאכול. ניזכר בהתנסות, ובלחיצה על השקיות נבין שבברכה לא באמת **מבקשים רשות** אלא **מקבלים רשות**- כי אנחנו עבדי ה'!

שקף 19 - הברכה מביאה שפע - בואו ונאמר ברכות

מטרת השקף: לנחש כמה ברכות צריך לומר בכל יום.

בשקף יהיו הרבה מספרים מסתובבים. בין המספרים יהיה גם המספר 100.

נשאל: שערנו כמה ברכות צריכים לומר בכל יום?

בלחיצה על המספר 100 המספר יגדל.

שקף 20 - רמז לכמות הברכות

מטרת השקף: לזהות בהלכה את המקור דרשת חז"ל. ✳ משימה מס' 5 בדף המלווה. תחילה יתנסו

התלמידים לסמן ואחר כך נבדוק. בלחיצת כפתור נראה את הסימונים בהלכה.

נציין שחז"ל מסתמכים על פסוקים והם 'דורשים'(מלשון דרשה) לקרוא את המילים בצורה שונה. את המילה "מה" -חז"ל דורשים לקרוא אותה "מאה".

שקף 21 - אמן לברכה מושלמת

מטרת השקף: להבין את משמעות עניית אמן ומי עונה אמן, וליישם בפועל בשיעור ברכה ועניית אמן.
נשאל מה הקשר בין הברכה, אמירת אמן והצוירים. בלחיצה על הפה נגלה שהכוונה למי שאומר את הברכה, בלחיצה על האוזן- נראה שהכוונה לשומע הברכה.

נסביר שכדי לנצל את העוצמה של הברכה, חשוב לשתף בה לא רק את המברך, המצהיר על שה' הוא האדון, אלא לזכות גם את השומע - להעיד שהוא מאמין בכך. נדגיש שחשוב לומר אמן במתינות, שישמעו כל הברה. לא אומרים אמן לפני הסיום של הברכה (נקראת 'אמן חטופה'- נאמרה בחטף לפני הברכה) ולא מאוחר מדיי לאחר שכבר סיימו לומר אמן(נקראת 'אמן יתומה')- היא אינה מחוברת עם הברכה.

בלחיצה על המילה "אמן" נבין את משמעות המילה.

נדייק שכאשר עונים אמן על ברכות ראשונות זוהי משמעות- אמת הדבר. אולם יש ברכות שעניית אמן משמעותה "יאימנו" (יקרו)הדברים- כמו ברכת "ובנה ירושלים".

חשוב לדבר על יוקר וסגולת אמירת אמן:

את הסיפור שלהלן, הזכיר הרבי באחת ההתוועדויות: רבי מרדכי יפה 'בעל הלבושים' נולד בשנת הרץ בפראג אביו, אברהם יפה, היה רבה של בוהמיה כולה. מרדכי יפה למד תורה אצל הרב שלמה לוריא (מהרש"ל) ורבי משה איסרליש (הרמ"א) בלובלין ובקרקוב. לאחר נישואיו שב לפראג והקים בה ישיבה, אך בשנת 1561 גורשו היהודים מפראג ומבוהמיה כולה והוא עבר לאיטליה. סיפור שהרבי הביא על רבי מרדכי:

באיטליה התגורר רבי מרדכי למעלה מעשר שנים במנטובה ובונציה, את לימודי הקבלה למד אצל רבי מתתיהו דלקרט והתגורר בביתו. באחד הימים ישב רבי מרדכי שקוע בלימודו בבית רבו ולא הבחין כי ילד קטן שניצב לידו בירך על המזון, ולא ענה "אמן" אחר ברכתו. רבו, שביקש להעמידו על חשיבות עניית "אמן", נידה אותו למשך חודש שלם.

האמנם עד כדי כך?

בזוהר הקדוש סוף פרשת וילך (דף רפ"ה עמוד א') אריכות עמוקה בנושא עניית אמן. חז"ל אומרים: "אין חביב לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים", על ידי אמן בכוונה אפשר לזכות לפתיחת כל השערים בגן עדן 'פתחו שערים!'. להרחבה

לסיים: לאחר שהבנו את השפעת שנותנת הברכה והיוקר של עניית אמן- בואו ונזכה לברך. ניתן לתת לתלמידים לשתות מהמים שלהם או להביא חטיף. שכולנו נזכה בברכה ובעניית אמן חצי כיתה תברך והצי שני יענה אמן ואחר כך יתחלפו.

***מומלץ לפתוח במבצע לעניית אמן.

שקף 22 - יוצרים וזוכרים

מטרת השקף: לבטא את המסר שלמדנו בשיעור באמצעות תוצר יצירתי.

* משימה מס' 6 בדף מלווה: הכינו פתק תזכורת / סיסמא שתזכיר לנו למה חשוב לברך/ מה מכוונים בברכה או על עניית אמן.
מומלץ להצטייד בדפים, טושים וכד'.